

D. F. G.

Dissertatio Academica,
*Educationem publicam præ-
stantissimum esse vitiorum
submovendorum auxilium,*
Demonstrans,

Quam

Auctoritate Rever. D:ni Episcopi & Pro-Cancellarii,
nec non Summe Vener. Conf. Eccl.

Pro

Examine subeundo Pastorali Munereque Superiori in
Scholis publ. obtinendo

Publico examini subjicit

Abrahamus Eenquist

Phil. Mag. et Coll. Inf. Scholæ Triv. Wafensis,

Respondente

Johanne Ahlstrubbe

Stip. Reg. Ostrobotn.

In Audit. Majori Die XXIV Nov. MDCCCLXXXVII.

H. A. M. S.

Aboæ, Typis Frenckellianis.

*Lands - Fiscaten
Adle och Høgakta de
Herr ISAAC SCHRODERUS*

*I*från min spåda barndom, då jag förlorade den lyckan, att åtnjuta min Faders vård och ömhet, hafven Æ, Min Herre, haft om mig en Faderlig omsorg. För all omkostnad, som blifvit använd på min upfostran, har jag endast att tacka Eder. En godhet, den jag aldrig kan vedergälla. Tillåt dersföre, at detta Academiska arbete upoffras Eder, såsom et vedermåle af den innersta erkänsla, högaktnings och vördnad, hvarmed jag intil dödsstunden framhärdar

Herr Lands - Fiscalens

Ödmjuka tjenare
JOHAN AHLSTUBBE.

§. I.

Cum vitia funestissima tam turpiter vitam foedare hominum quotidie videamus, ut tristissima omnino cuique humanitatis amico haec species sit adspectu; vehementer utique interest scire, quænam præcipua sint genera medelæ, quæ hominum quidem ipsorum consilio atque diligentia his malis adhiberi queant. Quam medelam si quis cognoscere velit, causam ipsam impellentem, quæ præter communem illam, ipsa nascendi sorte nobis adhaerentem contagionem mortales in tristem hanc stultitiam præcipitet, curatius propriusque sibi cognitam primo reddere debet. Quæ autem haec sit causa neminem fugere facile potest, qui humanam sortem atque naturam paullo diligentius cognoverit.

Latere nempe potest neminem, quid sit in genere, quo homo se felicem infelicemve judicet, quid appetat, quidque a耶ersetur. Felicem enim se ipsum, quamdiu gratis fruitur, infelicemque, ubi ingratiss vexatur sensacionibus, quisque esse existimat; in illum igitur pervenire statum, hunc autem evitare, omni studio nititur (a). Gra-

A

tura

(a) Cfr. Cel. Ern. Christ. Trapp. Versuch einer Pædagogik Page 34. seq.

tum tamen hunc statum non unius esse generis, sed maxime differre necesse est, cum sensationes ipsæ, quibus natiatur, multum inter se differant; aliaeque earum sint intellectuales, aliae morales, aliae corporales, eademque vel plures vel pauciores simul adsint, eaque magis simul minusve & gratae & durabiles esse possint & soleant (b). Cum porro noverimus sensationes morales esse nobilissimas maximeque durabiles, corporales autem saepe cito prætereuntes, quæ locum ingratissimis relinquent; illas quoque nobilissimam maximeque durabilem gignere felicitatem, has vero voluptatem fugacem, quæ fæpissime degenerat in maximam intellicitatem, facile colligitur. Nec sensationes unius generis solæ sive morales, sive intellectuales, minimeque corporales perfectam gignunt felicitatem; sed quo plures adsunt, quo dulciores illæ, quo durabiliores existunt, quo minus locum ingratissimis relinquent, eo perfectior est felicitas: quam tamen omni ratione perfectam in hominem in hac vita cadere nemo contendere potest. Quæ autem de voluptate et felicitate diximus, valent quoque de tædio & infelicitate; quæ eodem modo fugax vel durabilis, minor vel major esse potest.

Quoties igitur peccator in tristem illam incidit conditionem, ut, si a vitiis se abstinet, ingratis hinc vexetur sensationibus, gratasque in illis patrandis, atque ex patratis percipiat; vitiis quin operam det, dubium non erit. Ex hujus modi sensationibus repetitis variæ passiones sensim exortæ turpissima crudelissimaque vi dominantur, mentem occæcant, corpus cruciant, hominem ab officio arcent, ad vitia irritant, compellunt, præcipitant. En vitiosus hic homo, qui nulli labori adsvetus,

offi-

(b) Cfr. Trapp L, c. Pag. 35.

officium suum fugiens variis inanibusque oblectamentis atque flagitiis tempus fere omne consumit; quanto ad officium præstandum coactus angoris madescit sudore! En hic libidinosus, helluo, potator, avarus, prodigus, impostor, &c. quam vehementer anguntur, si libidinibus suis passionibusque non licet obsequi; quibus si litare datur, contenti esse videntur, atque gaudent! Sed nec tamen nos fugit, complures existere peccatores, qui etiam sub peccando nihil oblationis percipient, sed plagis internis, iisque sape gravissimis tam ante ac post commissum facinus, quam in ipso committendo affligantur. Accidere nempe solet, ut violentissimi affectus ex opinio- nis errore orti, cum homines ab aliis majoribus malis, imminere sibi visis, se liberare nituntur, vel bonum præ- senti molo majus habitum consequi, mentem penitus oc- cæcantes atque turbantes, omni rationis usu hominem privent, & ad facinus perpetrandum compellant, quod a consuetis suis principiis abhorreat, inclinationibusque suis repugnet, et cuius ipsum dejnde vehementer pœnit- teat. Quis vero hinc apertis oculis jam non cernit, infelicem hanc conditionem, quæ ex ipsa naturali felicitatis cupidine male directa vires matuatur, causam esse proximam; quæ homines ad peccata vitiaque commit- tenda impellat?

Nisi igitur infelix hic hominis habitus, quo ad pec- candum concitatur, remotus fuerit, neque ut a vitiis ces- set, aut ea satis diligenter evitetur, sperare licet. Sin hæc infelicitas fugatur, vitiorum quoque vim infractum iri, perswasum nobis esse debet. Sublata enim causa cessat effectus, remotoque principio, principiatum existere ne- quirit. Illud igitur, cuius ope hæc illecebra et impetus peccandi si non tollitur, tamen valde minuitur, efficax

quisque facile videt vitiorum esse remedium; cuius generis, nos, specimen aliquod Academicum edituri, in publica puerorum adolescentiumque educatione recte instituta, eximum esse querendum, demonstrare conabimur, te B. L. etiam atque etiam rogantes, ut quæ dictur simus, in meliorem partem interpretari mitiorique strin gere velis censura.

§. 2.

Educationem publicam inter maxime eximia habendam vitiorum præpedimenta et remedia, non difficulter reperimus, si modo diligentius consideraverimus, quomodo et quando homo in eam infelicem conditionem incidat, qua ad peccandum valide urgeatur. Quod mox patet, modo indeolem sensationum, ex quibus hominis vel gratus vel ingratus pendet status, animo perpendamus. Si hæc omnes a natura ipsa data nobis essent plane fixæ atque determinatae, infelix quoque illa conditio, quæ peccatores ad certa vitia impellit, ipsis omnino esset quasi fatalis dicenda, nullaque ratione caveri posset. Cum vero fluxæ admodum sint atque varie determinabiles, usui, mori, exercitio hæc res magnam partem debetur, quomodo acquisitus habitus, cujusque generis vitiorum et cupiditatum ratio præcipua debet haberi. Quasdam tantum sensationes sua natura vel gratas semper esse vel ingratas, plurium vero, ac in primis intellectualium et moralium, (atque eatenus omnium, quatenus earum indoles homines ad mores vel bonos vel malos potenter fingit,) tam acerbitatem, quam suavitatem, ex usu et exercitatione (c) plurimum pendere, ipsa docet experientia. Unam

(c) TRAPP L. c. p. 37. Die Triebe zu bestimmten arten der angenehmen Empfindungen sind größtentheils ein Werk der Erziehung,

nam enim eandemque rem in uno homine sensationem gratam, in alio ingratam excitare novimus. Sic Philosophus veritati perscrutandæ & eruendæ adsvetus, non mediocri perfunditur voluptate, cum ipsi curis omnibus negotiisque vacuo legere, lecta expendere, expensaque aliis proponere sine interpellatione licet; qui labor apud ignarum nondum legendō neque meditando adsvetum, tedium movet maximum. Voluptatem sensui hominis liberalis & benefici offert, quoties affluentium bonorum partem cum egeno fratre communicat; ad quam actionem avarus si coactus fuerit, tormenta sibi pati tristissima videbitur. Temperans victu frugi, quem sua acquirit industria, omnino est contentus, atque gaudet; cui gulo, cuius delicatum palatum exquisitis lautitiis uavarumque succo unice excitatur, adhibitus, famem & sitim sibi intendi putat. Quin imo unam eandemque rem apud nosmet ipsos diversis temporibus, ætatibus, vitæ conditionibus & mutata vivendi ratione, diversas sensationes, jam gratas, jam ingratis mouere, experimur. Pueros nos delectabant ludi pueriles, quorum viros jam tædet: dolentes ipsi, amicos gaudentes odio habemus; quibuscum, dolore depulso, una gaudemus; cura rei familiaris homini in diem viventi non modo per molesta, sed et odiosa est; qui proprio damno edoctus, et ad illam diligenter suscipiendam commotus, postquam per intervallum temporis eam gerere coactus fuit, jucundam tandem illam sibi fieri, saepè reperit. Exercitio igitur naturam atque

entweder der vernachlässigten, oder der verkerhten, oder der guten. Et. p. 39. Der mensch hat auch anlage zu geistigen und moralischen Trieben, und bedürfnissen. Wenn man diese früh erweckt, gehörig nährt und richtet; so sind sie gleichsam so viel Kanäle, in welche die sinnlichen Triebe geleitet, worin sie, über einen bessern Boden fliegend, ^{ver}gedeilt werden.

indolem sensationum fingi & firmari, novimus. Ac etiam fieri coepimus ut sensatio, quæ primum percepta nobis non omnino displiceret, si eam saepius renoveremus, & ipsa grata evadat, & ei contrariæ fiant ingratæ. Quin cupiditas vehementior, gratam hanc percipiendi sensationem illique contrarias ingratas removendi, apud nos exoritur, eumque tandem habitum rem illam repræsentandi vel actionem committendi, nobis induimus, ut saepe nescientes, saepe etiam fere nolentes, ad actionem peragendam, quæ gratas movet sensationes, resque, quas ingratae seqvuntur, removendas, seducamur atque impellamur; quem habitum consuetudinem etiam nominare solemus. Exercitio igitur vitiorum eam peccandi consuetudinem adsciscimus, ut ei non indulgentes ingratas, obsecundantes vero gratas sensationes percipiamus, ac passionibus nostris ad vitium exercendum, et a virtute discedendum, adducamur; ut infelices nobis videamur, nisi actionem revera malam suscipiamus, qua perpetranda feliores nos fieri putamus. Cum itaque frequentius exercitium vitiorum ratio sit, qua homines peccandi quasi morbum sibi contrahant; quomodo caveri debeat, ne in hunc morbum incidamus, hinc patet. Nempe si caveatur, ne homines vitiis hujus modi saepius exercendis malum habitum induant, funesto. isti morbo occurritur. Curam vero, quæ efficiat, ne omnino in morbum implicemur, præstare medelæ, quæ morbo jam contracto depellendo adhibeatur, cum certum sit; educationem publicam sapienter institutam, aliis quoque præstare moralis illius morbi remediis, quæ, adulta demum hominis ætate, post contractum habitum vitiosum, adhiberi queant, aperte patet. Quæ res facillima intellectu fiet, si modo quæstionem, utrum in pueritia et juventute, an adul-

adulta demum ætate hujus modi illecebra peccandi vim suam apud homines acquirat, voluerimus excutere.

§. 3.

Cum sensationum indoles in homine ætatis provecta, usu et exercitatione eam firmitudinem jam obtinuerit, ut difficuler transformari queat, sed quales illæ sint, sive gratæ, sive ingratæ, tales etiam per totam plerumque vitam permaneant, ac saepe aucta ætate vehementiores in dies evadant, (quibusdam exceptis, quæ ob physicas rationes progressu ætatis hebeschunt et evanescunt,) difficilius etiam fit, ut vir bonus maturioribus demum annis vitiorum servus, quibus hactenus non paruit, evadat. Juvenem inculpatæ vitæ gerendæ adsuetum, tam sapiente mente instructum, ut officia sua rite cognoscat, maturioribus annis peccatis se esse mancipaturum, æque incredibile est, ac peccatorem in vitiis obduratum, facile ad meliorem vitam se recepturum. Amore enim virtutis in animo hominis flagrante, habituque illius exercenda acquisito, a vitiis ita abhorret, ut ea, et si vel a sodalibus, exemplis ad imitandum maxime allicientibus, aliisque caussis externis sollicitatus, nisi vim animo suo inferat, proæretice committere ægre queat. Vitium committendum sibi repræsentans, ratione sua officiorum præcone, illud non esse suscipiendum, dictitante, pudoreque virtutum custode reclamante, conflictum cogitationum atque passionum penes se sentit maximum; ac jam consilii pœniter, pudetque. Ac si sensuales aliquando illecebræ intellectus vincant repræsentationes, eumque ad vitium quoddam parrandum moveant; patrans tamen tremeret, patrato perhorrescit, pudore et morore agitatus, plagis conscientiæ vexatus, angitur, facti eum sincere pœnitent

* * * *

nitet, consilium venia querendæ tandem capit, ad clementissimum Patrem mox se vertit, precibus eum, ut peccato ignoscat, flagitat, seque totum Numini Optimu, animi affectu omni totisque viribus, rursus devovet. Si tantam molem molestiarum primus conatus peccandi illi adfert, rursus peccare haud facile conabitur. Æque vero, imo tanto magis, quantum ætate sit proiectior, improbabile erit, maturum jam virum virtutis hactenus cultorem, in vitiorum servum facile degeneraturum fore: paucos itaque hominum esse credas. qui adultioribus demum annis consuetudinem peccandi adscilcant. Hanc igitur consuetudinem primis annis, in ipsa pueritia, ineunteque adolescentia, maximam partem peccatorum acquisivisse, aut infelicia saltem ejus fundamenta jecisse, merito hinc colligas.

Quomodo autem fieri solet, ut pueri adolescentesque, consuetudinem hanc habitumque acquiramus. Infantem nuper natum cum consideramus, ad certa vitia determinatum esse non reperias. Non nisi quietem primum, illamque continuam amare videtur; qua contentus manet, donec necessitas quædam ad illam deferendam eum coegerit. Sed hæc ipsa ansam ei præbet peccandi consuetudinem acquirendi. Necessitas vero hæc ex sensationibus oritur corporalibus; mentales & morales advena nuper in mundum ingressus, rationis usi carens, officii nulla idea prædictus, primis saltim ætatis membribus non percipit. Per totum spatium vitæ primum, solas corporales sensations sequi cogitur; quarum verum pretium, omni carens judicandi tollertia liberaque attentione, discernere haud valens, sine delectu illas sequitur. Qua ratione cum vitam agere aliquamdiu perrexit, fieri non potest, quin consuetudo ita vivendi apud eum satis

) , (

firma nascatur. Quam per totam pueritiam scqui si absque interpellatione ipsi permittitur, vehementer corroborata adeo altas tandem agit radices, ut difficulter aliquando, ac forte vix ante mortem, eradicetur. Quam vero perniciofa ita confirmata sit consuetudo, quis ignorat? Hæc est, quæ hominem animalibus ratione carentibus reddat simillimum, quæ mentalium moraliumque sensationum expertia, solas corporales non possint non sequi: hæc ipsum pertinacem reddit peccatorem, fere nullis legibus, pœnisque coercendum.

Si puero hanc sequi consuetudinem liceat; si mentem ejus docendo non collustres; si lumen rationis sequi, præceptis benefactoris sui obedire, ea impletum gaudente, iis negligendis et transgrediendis graviter morere non doceas: qualis evasurus sit, facile est ad videndum. Largo temporis spatio ad somnum et ludos pueriles primum dato, consuetudine otii, segnitiae, socordiae et levitatis, ad quæ natura sponte prona est, sensim parta et corroborata, amore eorum in dies aucto, aditu vitiis omnibus aperto, per plateas, vias et campos discurrens, varias nequicias, et mox scelera, quorum exempla in sensus suos sæpiissime incurrint, quæque eos maxime oblectant, imitari et committere discit, habitumque illa patrandi quotidie firmorem aquirit. Mens diu manet inculta, ac quod cultus ejus sensuali huic homini perdifficilis atque molestus est, sero apud eum, etsi consuetudine aliorum hominum utentem, lumen rationis accenditur, parce splendet, radiosque languidos et non raro minus gratos spargens sæpiissime despicitur, ac ubi consulitur, perverfa ratione velut adminiculum vitiorum tutius callidiusque patrandorum, fere adhibitur. Vix in hac nube tenebrarum, sensations ullæ morales apud illum

excitantur; quæ excitatae non possunt non ingratæ sëpissime videri: quare statim suffocantur, et in vitiis paträndis pergitur. Totum pueritiae tempus ita peragens, adolescens procacis peccatoris plene induit naturam. Pueriles ejus errores jam evadunt turpiores, vitia fœdiora, cupiditates vehementiores, affectus violentiores, et consuetudo robustior; quibus armatus, audax tandem, effrenatus et pertinax existit peccator. Quo fere modo numerosum illud procacium peccatorum nascitur agmen; cuius furorem adulta ætate variis modis atque adminiculis Magistratus compescere frustra sëpe nititur. Cum vero malum hoc in ortu suo, atque quasi in herba, educationis diligentia agrediatur, quæ pueros et adolescentes doctrina & virtute imbuere conetur, ac ita impedire, ne in periculorum istum peccandi morbum implacentur; aptiorem hanc aliis, quæ huic malo adulta demum hominum ætate applicantur, remediis esse, luculenter hinc patet: si quidem effecturam esse, quod conetur, probabile sit.

§. 4.

Cum vero indolem atque naturam sensationum exercitatione stabiliri sciamus; bonis sane faustisque omnibus accuratam educationem puerorum nos esse aggressuros, palam fit. Non enim sperandum modo est, sed etiam persuasi esse possumus, pueros adolescentesque in eam nos valere consuetudinen adducere, ut ex officiis colendis gratissimas, ex iis vero violandis ingratissimas sensationes percipient. Quem conatum prospero successu gavilurum tanto minus dubitandum videtur, quanto luculentius patet, eam consuetudinem peccandi pueros adolescentesque vulgo homines acquirere, quam per totam dein-

deinde vitam non servare fere non possunt. Quem igitur unius generis consuetudinem, per totam vitam durantem, acquirere possunt; quare non & aliam æque firmam (d), etsi plane illi contrariam, (cum neutram ipsis connatam dicere queas,) sibi comparare valebunt? Consuetudinem hanc pueri cito etiam capiunt, si modo initium ita sensationes eorum dirigendi ac confirmandi, ut virtutis fautores evadere queant, intellectumque vera vividaque Religionis et Sapientiae cognitione imbuendi, satis mature fiat. Cum vero infantes inde a primo nativitatis momento discere jam incipient; conformatio hæc sensationum ab eodem quoque momento, quantum fieri possit, est suscipienda. Verum quidem est, valde parum nos primum efficere videri; sed omni tamen fructu labor hic minime caret. Diligenti sane cura impedire possumus, ne pertinaciam, iracundiam, aliasque tales passiones et affectus perversos primo jam ætatis suæ tempore acquirant, ne sensationes eorum virtuti inimicæ evadant. Fieri quoque potest, ut sensationes illæ satis mature ita conformentur, ut gustum quendam virtutis prius capiant, quam illam clare cognoscere valeant. Ut enim pueri, adhuc ignari, quid sit vitium, servi tamen evadunt vitiorum; ita & nondum scientes, quid sit virtus, ad exerci-

(d) PLUTARCHUS L. de educatione liberorum, ejusque IV:to Cap. de vi consuetudinis differens, exemplum aptum exhibet: Magnum, inquit, (Sc. Lygurgus, concione Lac.) Spartani, ad virtutem concipendam momentum adfert ad vesatio, educatio, doctrina atque institutio; id quod ego vobis statim luculenter monstrabo: ac protinus duos ictos catulos productos, posita in medio patina et lepore, dimisi, quorum quum alter cupide leporem alter patinam peteret, neque etiam nunc adjequerentur Lacedemonii, quid hoc sibi vellet, et quo spectaret, ista catulorum produsso: Hi, inquit, iisdem nati parentibus, diversa postquam educati sunt ratione, ventri alter deditus, alter venaticus evaserunt.

tationem illius adducti, cultores ejusdem fiunt. A cunis ipsis si eos nutui tuo parere sapienter doceas, crescentibus deinde viribus & animi & corporis mandata illis exhibeas, quæ ipse serues, præmiaque & pœnas ita cum his connectas, ut tam illa, (benevolentia & amor, a te ac aliis præsentibus manifestatus, aliaque ejusmodi) quam hæ, (indignationis, despiciencie cujusdam, hisque similium sensationum signa) non ficta ad eos alliciendos aut cogendos, sed naturales actionum consequentiae esse videantur: jam mandatis satisfacere, satisfactis lætari, violatisque contristari discent, vividumque moralem sensum sibi inesse prodent. Cum ludos eorum, quibus otium sibi datum consumere solent, prudenter dirigis, sensimque in labores leviores convertis; labori adfvescunt. Si porro a pravorum hominum consuetudine prohibeas, omnia vitiorum exempla, quantum fieri possit, ab oculis eorum removeas, eaque, quæ vident, foedissimas infelissimasque malarum actionum consequentias ob oculos ponendo, odiosa facias: illud vitii tedium se in animos eorum insinuabit, ut audientes malum quoddam facinus esse commissum, non secus expavescant ac si hujusmodi pavor vitii illius sibi esset insitus. Si clarum pietatis exemplum illis ipse exhibeas, aliorumque talia illustria ad imitandum proponas; si & tuo exemplo, & alia, quæcumque fieri possit, ratione justos & beneficos erga alios esse eosdem condoceas; hi ad imitandum proprii, Deum pro suæ ætatis cognitione colere ac venerari, officiaque aliis præstare adfvetient: PLUTARCHUM vere dixisse comperies, dicentem: *mores ipsi nihil sunt, quam adfvetatio diuturna; neque inconcinne morales virtutes dixeris consuetudinarias* (e).

Sen-

(e) Plut. L. c. Cap. IV.

Sensationes autem eorum hac ratione conformans, diligenter caveas, ne intellectum eorum veris variarum rerum notionibus sensim locupletare diu differas; ne omnium rerum ignari, ac ad omnia molles animi, propterque summam & animi & corporis agilitatem maxime curiosi, notiones rerum perversas ipsique virtuti noxias, interim imbibant: sed quo sermonis aliquo usu gaudere teque intelligere discunt, eodem tu quoque tempore res in sensus eorum cadentes explicare, brevesque & jucundas historias, quas eos avide audire memoræque manda-re reperies, illis narrare instituas, & sic porro; ut veras rerum ideas cum ipsis verbis rerumque nominibus percipient, ac studium laudabile discendi eo magis in iis exardescat. Si ita curiositati eorum satisfacere, mentemque illuminare perrexes, eo illos sensim adduces, ut ipsos officiorum religionisque cognitione necessaria imbuerem possis. Quo autem majori rerum cognitione, acumineque mentis promptiore fiunt prædicti, eo minus coecæ sensualium rerum servituti obnoxii evadunt. Animus enim pleniore distinctioreque rerum cognitione instructus, dominus facilius existit imperansque corporis; cum ignarus contra tenebrisque obrutus, pecudum, quas natura inevitabili corporis obedientiae subjectas fixit, more vivit. Sic igitur luce cognitionis adjuti, non tantum mandatis tuis obsecundantes, ac factis aliquando præ-imperitia experimentis minus bene sibi succendentibus (remoto tamen ab iis diligenter gravioris damni periculo) moniti, sed etiam ipsa ratione duce, ante cogitare & rem expendere, quam sensationum illecebris pareant, easque haud sine discrimine sequi discunt. Neque eo solum cognitio eorum valet, ut sensibus non temere obedient; sed hæc, ubi satis vivida est sapiens religionis notitia,

titia, alium simul quemvis peccandi pruritum non leviter cohibet.

Tua igitur cura, per totam pueritiam maximamque adolescentiae partem hac cognitione crescente, his consuetudinibus propensionibusque fundatis & corroboratis, tales jam mundum ingrediuntur juvenes, ut vim illam, quæ peccatores ad vitia patranda impellit, ad contrarium habitum adductos non facile perturbaturam esse, probabile fiat; ut in officio manentes felicitatem, ab eo autem discedentes maximam sentire infelicitatem sibi videantur. Quo igitur certiores sumus, hominem per totam vitam desiderio felicitatis flagrare, associationemque (f) idearum sensationesque & passiones, quæ in pueritia atque adolescentia stabilitæ & fixæ evaserunt, illum in reliqua vita raro deserere; eo quoque magis homines,

(f) Quantam vim associatio idearum in pueritia enata per totam deinde vitam in homines habeat, vel unicum hoc exemplum satis illustrat: Fabulas de spectris & malorum geniorum apparitionibus, in tenebris homini occurrentibus, qui in pueritia sèpè narratas audivit, maturioribus annis, eti certò jam persuasus, tenebras non magis, quam lucem horum imperio esse permittas, neque vim nobis nocendi major. in nocte quam die a Summo Numine præberi, seque facultate eos vivendi in tenebris haud quaquam majore quam in luce pollere; tenebris tamen cum in solitudine obruitur, idea etiam spectrorum se menti ejus invitæ mox sistit, terrore inque ei molestum sèpè incutit. Cum vim veritatis in animum hominis æque sane potentem esse ac fictiarum fabularum, nemo facile negare queat; concedendum quoque est, si loco harum fabularum vera virtutis dignis premiis ornatae, vitiique justè puniti exempla pueris dextre narrentur, eam inde associationem idearum enaturam, quæ virtutis exempla spectantibus aut commemorantibus ideam præmiorum latitiamque inde ortam simul sistat, & e contrario exempla vitiæ clementibus ideam penarum, turpitudinis & misericordie, simul obseruat. Quæ associatio idearum, quoniam exemplis clarissimis in vita communi in dies corroboretur, ex animis corum non facile evanescere poterit.

nes, ita ut diximus formatos educatosque, per totam vitam osores vitii virtutisque esse cultores futuros, speraramus.

§. 5.

Sed fortasse quis objecerit: vanam esse hanc spem, quod amor focordiae & desidiæ perpetuus fons sit delictorum & vitiorum; qui amor apud complures pueros tantus sit, ut ipsi etiam ludi puriles, quoties cum iis labor aliquis est conjunctus, his displiceant: fieri itaque non posse, ut hi ad virtutis industriam facile adducantur: quin frequentissima atque splendida illis occurrere vitii exempla, quæ sensus irritent, cum virtus in occulto sape lateat; ac hominem, in primis in pueritia, sensualem maxime esse, quem rationes præsentes, utut minus probabiles, ad agendum potenter moveant, maximeque pronam eum habere ad vitia naturam. Qui vero hæc urget, laborem contra ipsam etiam naturam multum valere, non meminit, Plutarchique reprehensio huc quadrat, dicentis: *Si quis putat, eos, qui ingenio non sunt bono, licet ad virtutem recte instituantur, in naturæ vitium facile retro sublapsos referri: is sciat in errore se non levi, immo vero maximo versari* (g). Nempe ad omnem educationis diligentiam & curam abjiciendam, hac ratione abuti possis.

Ut vero paucis has objectiones diluamus, paucos existere pueros, qui langvori & desidiæ hujusmodi sint dediti primum observamus, compluresque debita adhibita cura emendari posse contendimus. Si enim soda-

lium

(g) L. c. Cap. IV.

lium convictu orbatī amorem socordiæ conceperint, illo
aucti hanc facile deponunt; Si morbo aliquo laborent,
Medicorum fidei sunt credendi. Sin quis tam hebetibus,
obtusisque natus est sensibus, ut nihil eos irritare possit,
nec sensationes ullas satis vividas, quæ eum ad agendum
commoveant, percipiat; is neque ad vitia patranda,
quæ aliorum felicitatem turbent, facile moveri potest,
sed fere ita, velut omnino non existeret, vivit. Cum
tamen etjam ejusmodi homo, siti fame, aliisque sensationi-
bus corporabilibus non possit non affici; ita sane edu-
cari potest, ut, si modo sano alioquin gaudet corpore,
ea, quibus his satisfaciat sensationibus, labore paret, su-
amque cæterum vitam silentio transeat. Frequentissima
porro licet sint vitii exempla, paucioraque virtutis; ta-
men illustris horum species, quæ nec utpote actionibus
maxime se exferens, omnino latere diu potest, efficacio-
rem habet ad animos bene natos alliciendos vim & effi-
ciam; ac contra vitiorum contagium remedia indica-
vimus. Sensualern hominem esse concedimus; sed hanc
indolem ad vitia tamen per se impellere, virtutique ini-
micam plane esse, non facile largimur, nisi hominem
peccando jam adsuetum spectes. Casus tamen quosdam,
in quibus rationes vitio velificantes tam validæ appareant,
ut etjam bonum virum ad peccandum seducant, (quem
tamen in servitute vitii rarissime retinere valent, cum
totam ejus antea partam consuetudinem, ipsamque ratio-
nem, insignem humanæ vita ducem, vitia semper sibi
adversantes habeant,) in humana vita existere, non ne-
gamus; sed casus etjam occurrere nemo nescit, qui vir-
tuti faveant, quique tantas virtutis amplectendæ rationes
ipsis etjam peccatoribus exhibeant, ut eos ad egregia
facinora perficienda impellant, virtutem amore dignam
illis sistant, ac consilium viam virtutis ingrediendi iis com-
men-

mendent, modo cæteroquin satis iis virium supersit, ut veteri consuetudini peccandi resistere valeant, utque his subsidiis mentisque illuminatæ rationibus muniti ex pugna victores abire possint. Neque connata Homini pravitas, quam tristissimam, proh dolor! esse, Theologorum in primis Scholæ validissimis argumentis evincunt, eo vallet, ut nulla vis adsit ad vitia refrenanda, virtutisque studium adjuvandum. Cumque verissimum sit: *ignoti nullam esse cupidinem*, nulla quoque pueros, certorum objecta vitiorum adhuc ignorantibus, iisdemque exercendis nondum adsuetos, definita vitiorum cupiditate ardere, hinc patet, neque virtutem in universum displicere illis posse. Sapientius autem virtus exercita cum magis magisque cara atque jucunda evadat; pueros ad illam institui posse, nemō facile negaverit. Neque, quin ejus cultores constantes fieri queant, dubitavit, qui meminerit, eodem tempore, quo vitia cognoscere incipiunt, pravisque sollicitari libidinibus, religionis etiam præcepta ac vim iis jam posse, si rite educentur, satis feliciter efficaciterque instillari, quæ contra corruptionis impetus eos valeant muniti, et tam connatam quam acquisitam peccandi prærogativam compescere. Vana igitur et frustranea judicari non debet, sed idoneis utique principiis nititur spes, quam ostendimus soveri de vi educationis ad pueros formandos adeo efficaci licere, ut ad virtutis studium per totam vitam excitandum valeat.

§. 6.

Si igitur educationi privatæ, quæ æque ac publica, sic virtus in ortu suo aggreditur, hæc tamen præstet; hanc ipsam admodum eximiam esse hujus mali medelam, oppido patet. Quam utique hac laude esse dignam faci-

le reperiemus, si consideraverimus, quibus rebus hæc medela præcipue æstimari debeat. Cum malum ipsum vehementiam suam ex neglecta aut perversa educatione in primis deriveret; opem, non aliunde aptiorem, quam ex diligentí sapientique educatione sperandam esse, mox liquet. Sed in uno vel alio, aut in quibusdam tantum hominibus hanc scaturiginem delictorum et vitiorum obdurari, non sufficit. Si plurima pars civium delictis vitiisque est dedita; et illi pauci, qui virtutem colunt, ab hac perdita turba variis malis afflignantur, et pessime actum erit de tota republica. Flagret licet virtus in Ciceronis, Catonis, quorundamque aliorum animo; Res tamen Romana, cum cæteri Cives vitiorum omnis generis servi sunt, ad ruinam spectabit. Si itaque salutem tam publicam quam privatam, bene munitam firmamque esse velis; in singulis civibus, quantum fieri possit, prurigo peccandi tollenda est, universalisque medela huic malo adhibenda. Quæ igitur educatio & bona & late patens est, illa demum optima est habenda, consilioque quod laudavimus respondere, existimari debet.

Hæc vero requisita in privata educatione sola repertire non licet. Memenirimus modo, quinam huic præesse et vulgo possint et soleant. Parentibus quidem hoc officium ipsa natura impoluit; sed ut taccamus, eos negotiis aliquando ita esse implicatos, ut educationem ea cura, qua par est, peragere nequeant, quin esse, qui neutrā partem, neque rem familiarem neque educationē studiose current: plurimi minime ea sapientia, qua ad tantam rem dirigendam opus est, minici sunt. Quantā denique parentibus orbatorum est multitudo! Infortunatores quidem, quos vocant, privatos adhibere solent, qui parentes in hoc negotio juvent, aut horum locum sup-

supplement. Sed unde tot idoneos peritosque reperies magistros, qui in singulis privatorum domibus educationi praesint? Unde stipendia plurimi parentes, institutoribus hujusmodi conducendis necessaria haurient? Qui quidem, ut tanto tamque difficulti labori, si ei pares se reddiderint rite peragendo, exigua contemnandaque vulgo mercede sese mancipaturi sint, nemo vel sperare vel postulare potest. Si vero numerus eorum est parvus, qui possint; non major reperitur eorum, qui velint, liberorum aut pupillorum suorum educandorum causa tantos facere sumitus. Peritia denique & diligentia, qua in magistris feliciter eligendis opus est (g) quotus quisque gaudet? Qui educationem liberorum velissimo pretio suscepit, eum plerique probant; non temere autem suspicuntur, aut ipsum parum didicisse, ac omnino nescire quid sit recte educare pueros, nescire bonis moribus sanaque doctrina illos imbuere, aut negligentiorem esse, quam ut liberi ex sua institutione plus utilitatis capiant,

C 2 quam

(g) Quæ de Magistris eligendis Plutarchus L. c. Cap. VII differit, dignissima sunt, quæ Legantur; quorum pauca afferam: Nunc vero, inquit, "quod dicam omnium est eorum, quò dicenda fuit, maximum et potissimum. Quærendi scilicet sunt liberis magistri, quorum & inculpata sit vita, & mores reprehensioni non obnoxii, & peritia excellens.--- Quæ cum ita sint, conspuendos dixeris parentes nonnullos, qui, non prius explorantes Fururos Magistros, per ignorantiam, ineptis et male notæ Hominibus filios suos committunt.--- Multi etiam parentes eo progressiuntur avaricie, iisque tam viles sunt liberi sui, ut, ne Major ipsis solvenda sit merces, magistros filii elegant nullius pretii, insciens tamque sectantur non magno parabilem. Quamobrem Aristippus patrem aliquem exordem non inelegante, immo urbanissimo scommate exceptit, quum ab eo interrogatus, quantum mercedis pro filii sui institutione posceret, mille denarios respondit, eoque clamante: Hereules "ut valde nimium exigis, quum possim mille denariis servum emere: "proinde, dixit, duo habebis mancipia, filium scilicet tuum, et illud mancipium, quod emeris."

quam quod contemnendo adeo pretio emi æquum sit. Ex his colligere licet, privatam informationem, (quæ sæpe nulla, sæpe manca, sæpe perversa est, rarissime bona esse potest, & nunquam justa speranda est civium omnium ac maxime tenuiorum liberis, sive a parentibus, sive ab informatoribus sit profecta), haudquaquam esse sufficientem, aut talem, quæ vitiis medelam satis validam efficacemque promittat.

§. 7.

Cum igitur demonstraverimus, & educationem esse optimum turpis mali remedium, & privatam tamen illam huic consilio minime respondere; in publicam itaque in primis spes nostras esse conferendas, per se patet. Quæ & ad omnes pertingere, & accurasier meliorque esse potest. Omnibus posse civibus contingere, quis negabit? Cum plures Scholas, pluraque Gymnasia, prout res postulaverit, condi posse quisque videat: cuius generis etiam in Patria nostra pueris adolescentibusque & olim patuisse & hodie patere, nemo nescit, in quibus hos varia cognitione imbuunt viri, quibus ipsa Respublica stipendia tribuit, quosque diligenter eligere ac dirigere valet. Quarum numerum, cur non augere liceat, illasque magis reddere communes adeundasque pluribus curare, prout numerus civium crescit; ut hominum, qui aliis Reipublicæ funguntur muneribus, augeri pro re nata solet copia? Neque quis sanus dicere audeat, Rempublicam existere, cui vires educationem ita universalem reddendi desint; quam enim vires, rem plane necessariam curandi vere deficiunt, illa etiam ad perniciem inevitabilem ruit. Opus modo hic est seria & efficaci voluntate. Quæ cum ita sint, nihil impedire potest, quominus educatio &

in-

institui & haberi queat universos cives spectans. Quam rem jam olim suo exemplo LACEDÆMONII demonstrarunt; qui secundum Leges Lycurgi a primis cunis ad virilem usque ætatem, & publico sumtu & publica opera omnem suam educari juventutem, singulari omnino & ad omnia secula memorabili effectu atque successu, curabant (g).

Bonam hanc reddi posse educationem publicam, eo minus dubitandum est, quo luculentius patet, pueros etiam Scholas nostras, quales jam sunt, frequentantes publicas, maiores in litteris, nec raro in moribus, facere progressus, quam privata informatione usos. Qua de re vel Doctores Academiarum testimonium exhibere possunt. Rationem tamen in illis instituendi educandique pueros, minime adhuc esse optimam, eo libentius concedimus, quo certiores sumus, omnia instituta humana imperfectione laborare, semperque successu temporis indigere emendationibus. Nam facile largimur, neque libros omnes esse optimos, qui jam puerorum manibus traduntur, nec rationem instituendi pueros satis ubique practicam, (quæ ita esse deberet comparata, ut omnes, qui Scholas has frequentant, ex iis, quæ illic didicerunt, in futuro suo vitæ genere, utilitatem percipere possent summam) neque satis uberem præberi opportunitatem pueros iis adsvæfaciendi officiis colendis, quæ in communia vita exsequenda obveniunt, virtutique eorum sufficienter exercendæ ac confirmandæ, (qui amplam præterea, cum parum omnino temporis ante oculos magistrorum versentur, occasionem nanciscuntur varias nequitias discendi); sed etiam cum iis sincere optamus, ut his aliis-

C 3

que

(g) Cfr. de hujus Populi institutis, Joh. Potters Griechische Archæologie, Ed. Germ. (a Joh. Jac. Rambach curata) 1° Th. Anh, pag. 378-427.

que defectibus, omni qua fieri possit ratione, medeatur. Quæ incommoda magis magisque removeri posse, nemo, credo, negabit, qui rem rite cognoverit, qui & omnia instituta humana sensim licere emendare, & ipsas Scholas nostras haud paucas, emendatores jam non uno nomine esse, quam olim erant, non ignorat, quique varias sapientiores a doctis illustribusque viris propositas esse pueros in illis instituendi rationes, tulerit (g) Quales igitur rationes, quas experientia quotidiana in dies emendari posse docet, si in Scholis nostris adhibeantur; plurimæ sane harum mendæ corriganter. Ut vero opifex artis suæ bene peritus vilioribus quoque nonnunquam instrumentis egregium tamen perficit opus, quod artis ignarus vel optimis utens æquare nequit; ita etiam magistros peritos in Scholis, quarum præsentem constitutio nem optimam dicere haud audemus, pueros tamen egregie instituere formareque, novimus. Si itaque talis adoptetur illarum constitutio, quæ, viam ad ea hujus seculi bona aperiens, quæ ad honestam vitam gerendam maxime conferant, simul efficiat, ut vere idonei peritique magistri, (quorum defectu nostra haudquam laborare tempora putandum est), in illis adhibeantur, horumque industria meritis præmiis exstimumletur atque alatur; non exigua parte educatio publica bona evadat,

§. 8.

Sed publica hæc educatio privatæ, cum utraque bona est, non eo solum nomine præstat, quod communior

(g) Vid. ex. g. Schul-Ordnung vor die Churfürstl. Braunschweig-Lüneburgische Lande; atque Erneuerte Schol-Ordnung, für die Deutschen Chur-Sächsischen Lande; it. für die Lateinischen Stadt-Schulen; it. für die Fürsten- und Land-Sch.

or & universalior reddi possit; verum etjam pluribus aliis respectibus. Ut taceamus, plurium magistrorum conjunctam, plus, quam solitariam unius operam non posse non ad eam rem valere, ut pueri & doctrina & moribus præclaris instituantur; ipsi quoque pueri, cum omnes in eundem finem tendunt, alii aliorum laborem non parum levant. Soli laboranti labor tibi molestior esse videtur, & vires te citius deficiunt. Cum vero socios habes laboris idem tibi nec odiosus occurret, nec ad illum perficiendum tibi vel voluntatem vel vires facile deesse comperies. Quin sapiens magister, magna ex parte illi cuiusdam iudi similitudinem ac illicebras impertiri novit. Pueri Præterea in Scholis publicis non solum exemplo alii alios ad laborem perferendum hortantur, sed etjam proposita monitaque conimemorando, corrigendo, imo erudiendo, in discendi opere auxilium invicem ferunt eximum. Æmulatio denique doctrinæ & virtutis, quæ ex privatis Scholis fere exulans, in publicis inter pueros, maximeque coævos, facile inardescit, animum ad discendum efficacissime appellit. Quo toto ad discendum adjecto, pueri non solum maximos labores adire non reculant; sed etjam omnes difficultates se superaturos non frustra sperant, omnibusque viribus rem agentes & scientia & moribus alii aliis præstare nituntur. Quod spectantes, intentis oculis docentem intuentur, eum saepè consulunt, proposita arrestis auribus audiunt, diligenter legunt, vere de lectis auditisque judicare student, memorriæque præcipua mandant. Ad quæ adjuvanda ejam disciplinam sapientem in Scholis publicis longe felicius, quam quæ in privatorum domibus locum habere potest, adhibere licet. Anniadversio et castigatio (sapienter illa ad veras rationes Pædagogicas exigenda), in illis, Societatis juribus niti videntur; in his vero eas pueri saepè el-

tionis, s^epe injuriæ instar, a potentiore sibi illata, considerant. Ut igitur poenæ civiles felicius quam privatorum minæ, quemque a peccando absterrent: ita & publicarum illæ Scholarum validiores sunt, quam privatuarum quæ pueros morigeros reddant. Neque minor est differentia inter præmia, quæ in Scholis publicis exspectant pueri, ac ea, quæ in privatis domibus illis contingere possunt. Majoris pretii habet homo, etjam infimæ sortis, qui non abjectum penitus gerit animum, præmium sibi a Societate quadam publice donatum, quam mercedem a Domini solutam, etjam liberaliorem. Quodni itaque puer honeste educatus, favorem etjam leviorem a magistris Scholarum sibi publice exhibitum majoris æstimet quam ipsum paternum aut maternum beneficium, intra domesticos sibi oblatum parietes? Quantum ad diligen-
 tiā excitandam, v. g. promotio puerorum ex classe in-
 fieriore in superiore, juste & sapienter suscepta, a plu-
 ribus expetita, ac commilitonum judicio probata, con-
 ferat, in Scholis nostris videre licet. Parum sane abest,
 quin educatio publica tantum a privata, quantum vita Socialis a solitaria differat. In solitudine omnes vires ho-
 minum, & animi & corporis, quiescunt atque torpent,
 virtutesque quasi mortuæ sunt; in societate vero tam il-
 læ coluntur ac poliuntur, quam hæ vigent ac inclarescunt.
 Ac si virtus & facultates puerorum privata informatione
 utentium, non inulta manent; eæ tamen non adiungunt
 causæ industriam incitantes, neque opportunitas tanta il-
 lius exercendæ & harum calendarum, quanta in Scholis
 publicis. Quo præterea melius educatio rationem vitæ
 socialis formamque regiminis, qua gaudetq; Civitas, imi-
 tatur; eo accommodatior quoque erit, in qua et præstanti
 doctrina præclaroque virtutis studio pueri imbuantur, &
 ad socialem vitam degendam, illiusque civitatis munia
 obe-

obeunda atque rationes sequendas, cuius membra olim evadent.

Sed forte dicas: sit educatio publica exellenti digna laude; sed cum pueri tamen multas pravas consuetudines atque passiones, quas illis difficulter detrahens, sibi vulgo acquirant, priusquam fidei magistrorum publicorum credi queant: eo sane privata publicae praestat educationi, quod maturius domesticis quam publicis doctoribus pueri mandari possint. Sane non negamus, & parentum in primis formandis annis industria, et paedagogorum aliquando domesticorum opera, ut nunc res sunt, haud quaquam nos posse carere: sed num his esse contenti debeamus, id vero queritur; nonne adjicere iis praestat educationem publicam, privatae illius oevos abstersuram & defectus suppleturam? Præterea sexto fere & septimo ætatis anno apud nos in Scholas publicas pueri mitti possunt, ac non raro solent; ac nescio, an multo maturius privati illis magistri vulgo elegantur. Si pravis, hoc jam ætatis tempore, consuetudinibus imbuti sunt; eas tamen saepe corrigi adhuc atque exui posse, experientia constat, ac passiones non optimas in bonas mutari. Ita pertinacia puerorum in constantiam, timiditas in prudentiam, temeritas in utilem audaciam, haud raro attolini possunt. Cumque hæc aequa saltē feliciter, si non felicius, in Scholis, ac domi effici possint; neque hoc nomine privata publicae praestat educationi. Ut jam non repetamus, Rempublicam singulis posse civibus praescribere, qua ratione a primis mox annis educari liberi ita debeant, ut & suæ & publicæ saluti optime satisfiat.

Cum igitur educatio publica cæteris, quæ malitia hominum infringendæ compescendæque adhiberi ab ho-

D mini-

minibus queant, præstet remediis, ac privatae informationi palmam sine dubio præripiat; optimam illam esse habendam vitiorum removendorum humanitatisque perficienda rationem atque consilium, hinc, ut puto, aperte videre quisque potest. Si itaque facultate gaudes, ad mala humanitatis diminuenda publicamque salutem promovendam, hoc consilio adjuvando, symbolam conferendi; de Civitate, de posteris, deque humano genere bene merendi habes occasionem, tuoque animo nobilem voluptatem, et tibi gentique tua non fucatam parandi gloriam, via tibi patet cum certa tum aperta.

